

Так, одні з найсуттєвіших процесів глобалізації відбуваються в економічній сфері, але Україна має слабку матеріальну базу та недостатнє фінансування, що гальмує дані процеси. Що стосується політичної сфери, то деякі представники нашої політичної еліти піддаються впливу думок високопосадовців інших країн і не завжди вміло їх імплементують у політичні реалії сьогодення. Але ж, якщо Україна буде повністю поглинута глобалізаційними тенденціями, то фактично вона передасть свій суверенітет іншим країнам та міжнародним організаціям.

Таким чином, для України основною вимогою зараз є спрямування глобалізму не лише на осмислення світових проблем і процесів, а передусім на наукове забезпечення управління сучасним світовим розвитком. Суперечливість і турбулентність цього розвитку вимагають активного пошуку стабілізуючих, урівноважуючих механізмів управління надскладними глобальними відносинами і процесами в інтересах виживання людства.

М. П. Требін, доктор філософських наук, професор

УКРАЇНА ПЕРЕД ВОЄННИМИ ВИКЛИКАМИ СУЧАСНОСТІ

Війна була, є і буде в досяжному майбутньому сумною складовою людського розвитку. Арнольд Джозеф Тойнбі писав, що хоча війна не є головним предметом його «Осягнення історії», історія людства, на жаль, виявляє, що інститут війни «посідає місце біля серця цієї трагічної теми». Із часів глибокої давнини тягнеться до нас річка лих, породжена війнами і збройними конфліктами. Швейцарець Жан-Жак Бабель підрахував, що з 3500 р. до н. е. людство прожило без війн лише 292 роки. За цей період були приблизно 14 550 великих і малих війн, у ході яких загинули, померли від голоду, епідемій та інших причин понад 3,66 млрд людей.

Спробуємо систематизувати все різноманіття воєн в історії людства крізь призму революцій у військовій справі. Під революцією у військовій справі слід розуміти всю суму корінних змін у засобах збройної боротьби, способах ведення бойових дій, організації військ, їх навчанні та вихованні. Використання даної методології дозволяє представити всю історію еволюції воєн у вигляді шести поколінь воєн (див. таблицю).

З таблиці видно і воєнні виклики для України, які виходять від звичайної (конвенціональної) війни шостого покоління: наявність сучасних повітряно-космічних сил, високоточної ударної і оборонної зброї, зброї на нових фізичних принципах, інформаційної зброї, сил і засобів радіоелектронної боротьби. Їх відсутність або слабкий розвиток роблять країну нездатною до захисту своїх національних інтересів та державного суверенітету.

Еволюція воєн

Порівнюваний параметр	Війна першого покоління	Війна другого покоління	Війна третього покоління	Війна четвертого покоління	Війна п'ятого покоління	Війна шостого покоління
Основний вид зброї	Холодна зброя	Гладкоствольна зброя	Нарізна багатозарядна зброя підвищеної скорострільності, точності та дальності стрільби	Автоматична і реактивна зброя, механізовані війська, танки, авіація, авіаносці, підводні човни	Ракетно-ядерна зброя	Високоточна зброя, зброя на нових фізичних принципах, інформаційна зброя, сили і засоби радіоелектронної боротьби
Основний вид протиборства на суші	Рукопашне протиборство	Фронтальне вогневе протиборство	Траншейні, окопні війни загальновійськових з'єднань і об'єднань	Операції фронтів	Ракетно-ядерний удар	Спільна повітряно-морська наземна операція
Основний вид протиборства на морі	Абордажний бій галерного флоту в прибережній зоні	Морські битви вітрильного флоту в прибережних морях	Морські битви парових, металевих кораблів різних класів	Морські операції	Ракетно-ядерний удар	Спільна повітряно-наземна морська операція; повітряно-космічна морська операція
Основний вид протиборства у повітрі				Повітряні удари по військах, авіаційні бої	Ракетно-ядерний удар	Повітряно-космічна операція із застосуванням звичайної зброї
Масштаб війни	Тактичний	Оперативно-тактичний	Оперативно-стратегічний	Стратегічний	Стратегічний, глобальний, загроза загибелі цивілізації або окремих континентів	Оперативно-стратегічний
Головна мета	Знищити противника, заволодіти його зброєю, цінностями	Знищити противника, заволодіти його територією, цінностями	Розгром збройних сил противника, руйнування його економіки і захоплення території	Розгром збройних сил противника, руйнування його економічного потенціалу, повалення політичного ладу	Ніякі цілі в ній не досягаються — сторона, яка застосувала ядерну зброю першою, гине пізніше другої	Підрив економіки, системи управління, життєдіяльності держави і знищення військових об'єктів

У 2004 р. на замовлення НАТО було проведено дослідження Multiple Futures — спроба заглянути в майбутнє, отримати уявлення про те, чого в найближчому майбутньому можна чекати у сфері міжнародної безпеки. Над дослідженням працювали більше восьми тисяч учених, військових і політиків, причому вчених не тільки з країн НАТО. Дослідники дійшли декількох основних висновків. Відповідно до одного зі сценаріїв на тлі слабкого, розділеного в думках міжнародного співтовариства стане можливим повернення до політики зразка ХІХ ст., коли сильні держави будуть нав'язувати свою волю слабким державам, оскільки міжнародне співтовариство, яке могло б приструнити подібну поведінку, фактично відсутнє. Сьогодні ми спостерігаємо приблизно такий самий розвиток подій у світі.

Останніми роками виникла форма військового конфлікту, що починається з «мирних» антиурядових акцій і завершується жорстокою громадянською війною і зовнішньою інтервенцією, яка становить для нас особливий інтерес як окремий вид воєнної загрози. Така війна виходить за рамки традиційних уявлень про неї, набуваючи комбінованого характеру, перетворюючись на заплутаний клубок політичних інтриг, запеклої боротьби за ресурси і фінансові потоки, непримиренних цивілізаційних зіткнень. У хід пускаються всі можливі засоби, сторони вдаються до будь-яких, навіть безчесних способів і прийомів дій, як силових, так і несилових. Жертвами конфлікту нового типу стають мирні жителі, насамперед найбільш беззахисні категорії населення — люди похилого віку, жінки та діти. В умовах громадянської війни стає неможливим відрізнити правих від винуватих, ворогів від союзників, простих мирних громадян від бойовиків і терористів-смертників. Прихована чи явна зовнішня військова інтервенція, проведена бандами бойовиків сусідніх країн за підтримки високотехнологічних засобів розвідки і поразки деяких розвинених держав світу, надає такому воєнному конфлікту ще більш заплутаного і неоднозначного характеру. Змістом військових дій у війні даного типу стають не фізичне знищення збройних сил противника, а деморалізація і нав'язування своєї волі всьому населенню держави. Фактично реалізується класична ідея давньокитайського стратега Сунь-Цзи: «Сто разів битися і сто разів перемогти — це не краще з кращого; краще з кращого — підкорити військо противника, не борючись».

На полі бою сучасного військового конфлікту поряд з регулярними військами з'являється безліч нових дійових осіб: іррегулярні формування повстанців і бойовиків, кримінальні банди, міжнародні терористичні мережі, приватні військові кампанії і легіони іноземних найманців, підрозділи спецслужб різних країн світу, а також військові контингенти міжнародних організацій.

На Заході новий тип війни отримав назву «гібридної війни». За словами підполковника Корпусу морської піхоти США Білла Неметта, гібридна війна — це «сучасний вид партизанської війни», який «об'єднує сучасні технології та сучасні методи мобілізації». Генерал-лейтенант у відставці Натан Фрейер з Центру стратегічних і міжнародних досліджень (США) визначив чотири загрози, які включає в себе гібридна війна: 1) традиційні; 2) нестандартні; 3) катастрофічний тероризм; 4) підривні, коли використовуються технології для протидії переваги у військовій силі. Девід Кілкаллен, автор книги «Випадкова герілья» («The Accidental Guerilla») стверджує, що гібридна війна — це краще визначення сучасних конфліктів, але підкреслює, що вона включає в себе комбінацію партизанської та громадянської воєн, а також заколоту і тероризму. «Держава, що веде гібридну війну, укладає угоду з недержавними виконавцями — бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок з якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської та Гаазької конвенцій про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами. Всю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань», — роз'яснює генерал-майор у відставці Франк ван Каппен, колишній радник з безпеки в ООН і НАТО. Так діяла Росія в Криму, так само діє вона й на Донбасі.

У квітні 2009 р. у статті «Гібридні загрози» (Strategic Forum №240 Інституту національних стратегічних досліджень Національного університету оборони США) старший консультант міністерства ВМС США, директор групи стратегічних досліджень командування морської піхоти США з розробки бойового застосування Френк Хоффманн охарактеризував гібридну війну як «повний арсенал різних видів бойових дій, включаючи конвенціональні можливості, іррегулярні тактику і формування; терористичні акти (включаючи безглузде насильство і примушування) і кримінальний безлад». Гібридні війни можуть вестися як державою, так і різними недержавними акторами. За Хоффманом, гібридна війна поєднує в собі п'ять таких елементів: 1. Модальність проти структури: чи повинно визначення фокусуватися на методах ведення бою противника або його структурі (комбінації держав, недержавних акторів, іноземних бойовиків)? 2. Одночасність: чи використовують сили одночасно чотири різні режими конфлікту або демонструють здатність використовувати всі чотири в ході кампанії? 3. Злиття: чи повинні сили з'єднувати різні підрозділи (регулярні та нерегулярні) на арені бойових дій або вони повинні змішувати різні режими конфлікту? Наскільки повинна вводитися координація і на якому рівні війни? 4. Комплексність: чи потрібно актору змішувати усі чотири режими або трьох з чотирьох досить, щоб

зробити його гібридним? 5. Злочинність: чи є злочином умисний вибір режиму конфлікту, чи це просто джерело доходу або підтримка бандформвань?

Слід пам'ятати, що все нове — це добре забуте старе. Полковник Генерального штабу царської Росії Євген Месснер у 60-ті рр. минулого століття розробив концепцію «Всесвітньої Заколотвійни» у книзі «Заколот — ім'я третьої всесвітньої», виданої у Буенос-Айресі в січні 1960 р. Він передбачив настання епохи «некласичних воєн», назвав головні загрози миру і форми збройної боротьби майбутнього, такі як повстанство, партизанство (містопартизанство), глобальний тероризм, «ідеологічні диверсії». Саме суміш таких способів «воювань», а також «плутанину ідеологій, безідейної злоби, принципового протесту і безпринципного буйства» він назвав «Заколотвійною» і зазначав: «Воювання повстанцями, диверсантами, терористами, саботажниками, пропагандистами прийме в майбутньому величезні розміри ... Насильство (залякування і терор) та партизанство — головна зброя цієї війни». Його пророчі слова сьогодні збуваються.

Заслужують на увагу і поради Месснера «Як перемогти у “заколотвійні”»? По-перше, в жодному разі не можна ігнорувати сам факт цієї війни, що являє собою очевидну агресію, якої слід давати швидку і рішучу відсіч. У «заколотвійні» не можна воювати, щоб не перемогти: «Бій не можна замінити дипломатичними вивертами... Суворов і Кутузов боями, а не філософствуванням вивойовували мир, дивлячись на війну свідомістю рядового спартакця: «Зі щитом чи на щиті». На війні, у бою рішучість повинна домінувати над психологічними делікатесами».

По-друге, всі цивілізовані держави повинні об'єднатися для боротьби із «заколотвійною», тобто створити особливу систему внутрішньої безпеки; спеціально підготувати свою «класичну» армію до боротьби в умовах «малої війни», зробити її здатною завдавати противнику найглибші «психологічні потрясіння»; зосередити всю увагу на людському чиннику, оскільки саме людина є вирішальним фактором будь-якої війни взагалі і «заколотвійни» зокрема. На думку Месснера, основою такої системи боротьби зі всесвітнім заколотом має стати «невелика, але якісно потужна, добірна та рухома професійна армія», «відлита з благородних металів, а не з легковагих», що впевнено володіє сучасною військовою стратегією і тактикою, а також новітніми засобами боротьби.

По-третє, успіх у «заколотвійні» дається не тільки і не стільки збройною боротьбою, скільки продуманою політикою, глибокою і ретельною розвідкою, активними психологічними операціями з метою залучити на свій бік і власний, і ворожий народи: «Тепер при психологічному воюванні ні перемога в битві не є самоціллю, ні територіальні успіхи: вони цінні, головним

чином, своїм психологічним ефектом. Не про знищення живої сили треба думати, а про руйнування психічної сили. У цьому найвірніший шлях до перемоги у заколотвійні».

По-четверте, Месснер вважав, що відповіддю на «заколотвійну» не можуть бути тільки військові та політико-психологічні операції — перемагати її можна і потрібно також «всесвітньою ре-революцією», яка повинна повернути життя суспільства на нормальний, еволюційний шлях, шлях поступового розвитку. «Основні методи революції — терор і диктатура. Ре-революція не буде домовлятися з революцією. Вона боротиметься. А для боротьби потрібно озброїтися фізично і, головне, морально... Ре-революція хоче бути конструктивною і серед руїн дореволюційної будівлі і мішури революційних декорацій знайти місце і матеріал для спорудження того, що відповідає вічному стилю даного народу і відповідає його розумним потребам. Руйнувати може будь-який Стенька Разін і Омелян Пугачов, а для творення потрібні носії творчих, слухних, зрозумілих, прийнятних ідей, як патріарх Філарет і Столипін».

Зрозуміло, що Україні потрібно робити висновки з аналізу сучасних воєнних загроз (конвенціональних і неконвенціональних) і вживати рішучих заходів щодо їх мінімізації.

О. М. Кузь, доктор філософських наук, професор

ПРИМАРИ ІДЕНТИЧНОСТІ У СВІТІ «ПОЛІТИЧНОГО»

Суттю політичного є становлення соціальності, соціальність побутує через політичне. Соціальні відносини є політичними відносинами, незалежно від того, постають суб'єктами цих відносин великі соціальні групи чи окремі індивіди, чи є приводом участь у владних структурах або ні. Однак соціальне не тотожне політичному: це об'єктивний зміст форм і способів комунікації соціальних суб'єктів. Політичне ж — це суб'єктивний зміст цієї взаємодії, і не лише тому, що воно завжди характеризує теперішнє, але насамперед тому, що це результат взаємодії соціальних суб'єктів, які реалізують свої цілі (у суб'єктах об'єктивне міститься в їхніх якісних параметрах).

Немає нічого більш політичного, ніж створювати та відворювати власне «Я», підтримувати ідентичнісні практики тих соціальних груп, що розглядаються як свої, та заважати або забороняти соціокультурній репрезентації тих, хто розглядається як «Інші». Тому припустимо розглядати ідентичність як фундаментальну проблему політичної реальності, а отже, й політичної свідомості та політичної культури. Актуалізація дискурсу ідентичності